

La protecció, des d'una perspectiva històrica

LLUÍS
PALUZIE

L'importància i la singularitat del patrimoni natural de Catalunya, recolzades bàsicament en la bellesa d'un relleu característic, en la diversitat del seu mantell vegetal i en la categoria d'uns paisatges molt variats –naturals i humanitzats–, exigeix una tasca continuada i seriosa per part de tothom per a la seva preservació i per al degut manteniment de l'equilibri ecològic, enfront de les pressions negatives i insostenibles de tota mena que al llarg del temps no paren de produir-se.

Les iniciatives portades a terme al nostre país per a la conservació del patrimoni natural i el paisatge tenen dos tipus d'antecedents que cal recordar.

- L'un fa referència a les propostes formulades al llarg del temps de caràcter global i d'iniciativa més aviat pública, com va ser el Regional Planning de 1932, o pla de distribució en zones del territori català, en el qual es definiren uns espais a protegir i es va estructurar per primera vegada un sistema d'espais naturals (parcs i boscos reservats) per a tot el territori de Catalunya. Un altre exemple d'aquest tipus, pel que fa a les comarques barcelonines, va ser el pla provincial de 1963, que definia tot un sistema de parcs naturals (14 en total), veritable primer catàleg, sobre el qual la Diputació de Barcelona va iniciar els anys 70 el seu desplegament mitjançant la formulació dels plans especials específics, al mateix temps que es creava el Servei de Parcs Naturals.

- L'altre tipus d'antecedent prové bàsicament de la iniciativa privada, que mostra exemples ben significatius i representatius de la inquietud que des de principi del segle XX va existir cap a una presa de consciència sobre la protecció dels sistemes naturals i el

paisatge, des de la proposta –potser fou la primera a tot l'Estat– del tarragoní Rafael Puig i Valls, de crear l'any 1902 el parc nacional de la muntanya de Montserrat, passant pel pla de reserves forestals proposat pel III Congrés Excursionista Català de 1914 i incloent-hi també la iniciativa del Dr. Font i Quer de 1922 de declarar parc nacional la part del massís del Montseny conegut com l'Alt Montseny (turó de l'Home, Agudes i Matagalls), que no va prosperar a Madrid, però uns anys després, el 1928, el rei Alfons XIII va dictar a Estocolm un reial decret-llei que fou el primer pas important per a la conservació de la muntanya. Tampoc hem d'oblidar, com a iniciativa de les més antigues, la proposta de mossèn Gelibert, que l'any 1918 publicà l'opuscle *Parcs Nacionals d'Olot: el Vora Tosca*, reclamant l'aplicació de la llei estatal de parcs nacionals de 1916 al Vora Tosca, regió excepcional pel seu valor volcànic i arquitectònic; la proposta va rebre el suport del reconegut artista Berga i Boada a través de *La Veu de Catalunya*.

El cas de l'Alta Garrotxa

El territori conegut com l'Alta Garrotxa és un dels espais que tant ha estat inclòs dins de propostes de protecció de tipus global, que després examinarem, com ha estat objecte d'iniciatives concretes i directament encaminades a la seva conservació.

Aquesta zona tan singular és un subespai subcomarcal molt ben delimitat per la seva pròpia naturalesa, amb poques possibilitats de conreu i difícil per a la vida humana. Pocs espais a Catalunya han estat tan ben conservats fins fa ben poc, possiblement per l'aïllament i morfologia del seu paisatge, que impossibilita les comunicacions i fa més distant la seva situació respecte dels nuclis importants. L'Alta Garrotxa ha vist l'abandó quasi total de la seva població, però això no ha de fer oblidar que aquest país, pel seu aïllament i l'aspra configuració de les seves imponents i tallades,

que contrasten amb unes valls petites, amagades i protegides, ha constituït des de sempre un refugi històric de la població del nostre país.

Això fa que molts garrotxins hi haguem tingut estrets lligams i, per descomptat, una especial dèria al seu favor. Som molt sensibles als temes de l'Alta Garrotxa. Tots tenim una estima especial per aquest territori, veritable protagonista de la novel·la *La punyalada*, de Marià Vayreda, que ens inicià en la lectura en català i ens féu descobrir uns paratges incomparables que per a molts foren l'origen d'una activitat excursionista.

Com a primer document de caràcter global que ha inclòs i considerat la necessitat d'una protecció per a l'Alta Garrotxa, hem d'esmentar l'edició, l'abril de 1976, del *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans. Natura: ús o abús?*, que fou adoptat com a document de treball pel Congrés de Cultura Catalana.

En el *Llibre blanc* es preveu com a parc regional «l'Alta Garrotxa», que hauria d'abraçar «la vall del Llierca i les seves tributàries de Bolós i Salarça i sobretot de Sant Aniol, amb les muntanyes partioneres des del límit de la frontera fins a la cresta del Bestracà, des de l'alta vall de la Muga i el Bassegoda fins a la zona de Gitarriu i Sant Grau d'Entreperes. Una vall addicional que caldria incloure sens falta, tot i que no forma part del conjunt hidrogràfic del Llierca, és el riu Borró, a llevant d'aquell».

El 16 d'octubre de 1977 es celebrà a Olot la cloenda del Congrés de Cultura Catalana, en l'àmbit de la salvaguarda del patrimoni natural. En aquell acte s'aprovà la proposta de la declaració de parc natural per a l'Alta Garrotxa, que presentaren Ramon Sala i el que sotaescriu aquest text.

Durant el mes de novembre del mateix any, la Diputació de Girona va fer pública una proposta de catàleg de parcs naturals de la província de Girona, dins un projecte de protecció del patrimoni natural de Catalunya. La proposta, amb un mapa de delimitació a escala 1:100.000, comprenia quinze parcs naturals, entre els quals es preveia el de l'Alta Garrotxa. El document precisava els diferents nivells de parc, els indrets d'interès inicialment no inclosos, la tramitació del catàleg, les seves delimitacions, així com les actuacions més urgents. Víctor Gay va publicar-lo al diari *Los Sitios de Gerona* l'11 de desembre de 1977.

Seguint amb les propostes globals, a Barcelona, el 18 d'octubre de 1978, va tenir lloc una important reunió al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya per

endegar una proposta de xarxa-catàleg d'espais naturals protegits de Catalunya. Hi assistiren entitats i persones de quasi totes les comarques de Catalunya. L'acció iniciada a les oficines de l'Entesa dels Catalans passà a coordinar-la DEPANA, que va preparar i difondre una enquesta.

Aquesta iniciativa també fou assumida per la Comissió d'Urbanisme de Catalunya que, en la seva primera reunió del 14 de febrer de 1980, creà una ponència per a l'estudi de la xarxa d'espais naturals de Catalunya. La presidí l'arquitecte Balcells Gorina, que també fou el primer president de DEPANA.

L'abril del mateix any el Departament de Política Territorial i Obres Públiques proposà la relació definitiva d'espais i dels municipis afectats a tot l'àmbit de Catalunya. En total sumaven 93, i s'hi incloïa l'Alta Garrotxa.

També és oportú recordar que el 6 de setembre de 1977 el Plenari de la CIMA espanyola va acordar l'elaboració d'un inventari-catàleg obert d'espais naturals per a cada una de les províncies espanyoles, i va encarregar-ho a ICONA i a la Direcció General d'Urbanisme la seva. La CIMA va complir l'acord i, l'11 de juliol de 1980, va trametre la documentació del catàleg obert a les administracions afectades (entre altres, Generalitat i diputacions), amb un seguit de recomanacions com l'adopció de mesures cautelars.

Aquest catàleg obert de la CIMA contenia 18

PROJECTE PER A LA CREACIÓ D'UN PARC NATURAL A L'ALTA GARROTXA

(COMARQUES GIRONINES)

presentat per
Ramon Sala i Canadell
DIPUTAT A CORTS DE C.C.C.

Lluís Paluzie i Mir
CAP DEL SERVEI DE PARCS NATURALS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

PER LA PROMOCIÓ DEL
PARC NATURAL
 DE L'ALTA GARROTXA



ARXIU PERSONAL DE LLUÍS PALUZZI

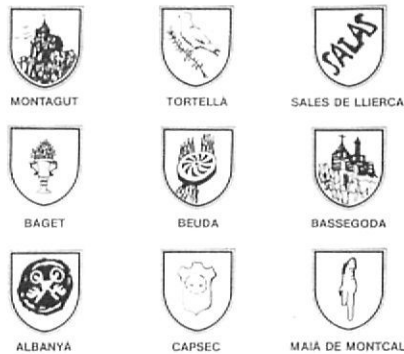
d'una aprovació legal. Cada topònim anava acompanyat dels municipis on radica territorialment. Així, l'espai «Alta Garrotxa» afectava els municipis d'Albanyà, Beuda, Cabanelles, Camprodon, Molló, Montagut, Sales de Llierca, Sant Joan les Fonts, Tortellà i Vall de Bianya.

Accions de defensa i mesures de protecció concretes

La política de conservació de la natura al nostre país s'ha recolzat en cada moment en la normativa legal que era més fàcilment aplicable. Així, bàsicament, la regulació dels espais naturals podia efectuar-se, fins a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, mitjançant la legislació de l'Estat que aplicava el Ministeri d'Agricultura amb ICONA (lleis de boscos i d'espais naturals protegits), o bé amb la utilització de les modalitats de planificació territorial i urbanística. Sobre aquesta qüestió, cal fer notar o recordar que a Catalunya, durant el franquisme, l'únic espai natural declarat per l'Administració central fou el parc nacional d'Aiguestortes i l'estany de Sant Maurici (1955), ja que en aquell llarg període ICONA i els organismes perifèrics de l'Estat no van promoure a Catalunya cap acció protectora. En canvi, l'Administració local i, més concretament, la Diputació de Barcelona, en l'última etapa del règim i en plena transició va encetar i consolidar una política de conservació de la natura utilitzant els instruments previstos per la legislació territorial i urbanística (catàlegs i plans especials). Aquesta situació va canviar amb l'aplicació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que atorga a la Generalitat competències exclusives en aquesta matèria (urbanisme i espais naturals). La Generalitat, però, fins que no va disposar d'una llei d'espais naturals pròpia (1985), va haver de fer ús de la legislació bàsica de l'Estat. Sota aquesta situació es van aprovar les lleis de protecció de la zona volcànica de la Garrotxa i del massís del Pedraforca (1982).

Els primers passos per bastir una protecció de l'Alta Garrotxa es van iniciar amb motiu de les restauracions i consolidacions dels monuments romànics d'aquelles contrades. A la tasca, els anys 60, del grup del malaguanyat Dr. Oliva Prat, que va recuperar Sant Andreu i Sant Julià de Bestracà, la va succeir la colla liderada per l'exsenador Ramon Sala, que més endavant constituí l'entitat Amics de l'Alta Garrotxa (1978), promotora de la restauració de Santa Bàrbara

L'any 1978, Ramon Sala i Lluís Paluzie van portar endavant una intensa campanya per reclamar que l'Alta Garrotxa fos declarat Parc Natural.



espais a les comarques de Barcelona (113.405 ha = 14,7%); 24 a les de Girona (113.933 ha = 19,4%), entre les quals es preveia el Bassegoda (Alta Garrotxa); 11 a les de Lleida (151.640 ha = 12,6%), i 6 a les de Tarragona (102.780 ha = 16,4%).

L'octubre de 1980 la Diputació de Barcelona edità *Els Espais Naturals de Catalunya*, publicació preparada pel seu Servei de Parcs Naturals, en què es presentà una proposta de quin havia de ser el panorama desitjable a Catalunya, amb una relació de 45 parcs, entre els quals s'inclouia una vegada més l'Alta Garrotxa.

Tots aquests antecedents, especialment la presa de consciència sobre la qüestió dels espais naturals de la Comissió d'Urbanisme de Catalunya, van donar peu a l'aprovació pel Parlament de Catalunya d'una llei singular (Llei 12/1981, de 24 de desembre), per la qual s'establien normes addicionals de protecció dels espais d'especial interès natural afectats per activitats extractives, i es manifestava que tals mesures no eren aplicables als espais naturals que ja gaudien d'un règim específic de protecció, a l'empara de la Llei del sòl o de la Llei d'espais naturals. Aquesta normativa, i d'aquí ve el seu caràcter singular, recollia en un annex una llista d'espais d'especial interès natural, que fou aprovada per la Comissió d'Urbanisme de Catalunya el 21 de maig de 1980, la qual representava el primer catàleg d'espais naturals de Catalunya que gaudia



El 1993 es va crear la CEDAG (Coordinadora d'Entitats de Defensa de l'Alta Garrotxa), que aplegava 36 entitats cíviques, culturals, sindicals i partits polítics. En el moment de la seva constitució va fer públic el *Manifest de Talaixà*, que instava a la protecció de l'Alta Garrotxa.

de Pruneres, Santa Maria d'Escales, Sant Feliu de Riu i altres edificis romànics. Aquesta entitat també va efectuar en aquests anys accions de denúncia i oposició, davant de diversos intents d'urbanització i parcel·lació de zones rurals del sector garrotxí del municipi de Camprodon, com també enfront d'altres degradacions produïdes a la Vall del Bac. L'any 1978 és una altra data significativa, per la presentació del manifest de protecció de l'Alta Garrotxa, promogut per un grup de garrotxins i al qual es van adherir nombroses entitats culturals i científiques i personalitats senyeres de Catalunya. L'acceptació i adhesió massiva al manifest donà peu a la publicació de l'opuscle *Projecte per a la creació d'un parc natural a l'Alta Garrotxa*, que van presentar Ramon Sala i Lluís Paluzie.

Davant la necessitat de conservar un patrimoni monumental i natural tan valuós, i atesos els greus perills —en algun cas de consolidats— que afectaven aquest territori, el mateix any 1978 es va demanar a la Direcció General del Patrimoni Artístic la declaració per a tota l'Alta Garrotxa de «paratge pintoresc», figura de protecció prevista a la legislació del patrimoni i que s'adeia molt amb les característiques de la zona. La petició la signaren els representants del Centre Excursionista de Catalunya, DEPANA, la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya i els Amics de l'Alta Garrotxa. També es demanava la consideració del territori com a sòl no urbanitzable d'especial protecció, mentre no es formulés i s'aprovés l'oportú pla especial de la zona.

La Comissió del Patrimoni Históricoartístic, en sessió del dia 6 de juliol de 1978, va acordar informar favorablement l'expedient de declaració de paratge pintoresc a favor de l'Alta Garrotxa, i traslladar-lo a la Direcció General del Patrimoni Artístic per a la seva tramitació.

La figura de «paratge pintoresc», prevista ja a la Llei del patrimoni de 1933, fou força utilitzada durant uns anys. En tot cas, molt més que la seva homòloga de la

legislació d'espais naturals, el «paisatge natural». Però amb la nova llei estatal del patrimoni, de 1985 (Llei 16/85, de 21 de juny), els paratges pintorescos només conservaven la condició de béns d'interès cultural mentre no fossin reclassificats. Per això, i vist el retard de Madrid a resoldre l'expedient —malgrat que la mateixa CIMA central s'hi va interessar i, fins i tot, va manifestar que a Catalunya l'Alta Garrotxa era el parc natural que calia declarar amb més urgència i prioritat—, es va formular una nova petició el 18 de gener de 1979, aquesta vegada dirigida a la Comissió d'Urbanisme de Girona, sol·licitant l'aplicació per al territori de l'Alta Garrotxa de la catalogació preventiva, prevista al reglament de plantejament de la Llei del sòl. La Comissió va reaccionar positivament i amb molta urgència, ja que a la reunió del 23 de gener de 1979 va acordar l'anotació preventiva com a parc natural de l'espai conegut per l'Alta Garrotxa, segons la delimitació que constava en la documentació presentada, a l'empara del que disposa l'article 87 del Reglament de plantejament de la Llei del sòl.

Perquè les anotacions preventives fossin efectives calia iniciar dins el termini d'un any la incoació de l'oportú expedient per a la redacció d'un pla especial del territori afectat. Amb aquesta finalitat la Comissió d'Urbanisme, en sessió del 22 de gener de 1980, un dia abans de la caducitat de l'acord, va resoldre procedir d'ofici a l'elaboració del Pla Especial de l'Alta Garrotxa. Però malgrat aquest acord oficial i moltes altres accions portades a terme, hem de veure com, després del transcurs de més de vint anys, l'Alta Garrotxa encara no disposa d'un pla especial de protecció del seu territori.

Tornant a la legislació protectora del patrimoni, el Govern de la Generalitat, fent ús de les seves competències, va aprovar un decret (D. 266/82, de 3 d'agost) que regulava el procediment per a la declaració de «conjunts naturals d'interès cultural». Evidentment, l'Alta Garrotxa va ser un dels primers espais a ser considerat per aquesta declaració, segons la resolució de 8 de juliol de 1983, però amb la sort d'esquena, ja que poc temps després el Decret fou anul·lat per la Generalitat.

Tanmateix, l'esmentada resolució (DOGC 361, de 7/9/1983) també va acordar incoar expedient de la declaració de monument históricoartístic a favor del conjunt de l'arquitectura popular i medieval de l'Alta Garrotxa. L'edicte inclou un veritable catàleg d'edificis de tot tipus inclosos a la declaració. Però desconeixem quin final va tenir aquest expedient...

L'Alta Garrotxa és va convertir en un espai natural protegit arran de la seva inclusió al PEIN.



JOSEP VINA

Situació actual i perspectives de futur

El Pla d'espais d'interès natural (PEIN), que és una de les previsions bàsiques de la Llei d'espais naturals de 1985, fou finalment tramitat i aprovat pel Govern (Decret 328/1992, de 14 de desembre).

El PEIN cataloga i protegeix, amb una normativa molt bàsica, 144 espais, entre els quals inclou el conjunt de l'Alta Garrotxa, encara que la delimitació inicialment prevista deixa fora algunes zones altgarrotxines de l'antic municipi de Beget (Camprodon) i Molló, com el Montfalgars i altres, que en canvi estaven compreses a la delimitació catalogada preventivament per Urbanisme l'any 1979.

El Pla també relaciona les espècies de flora i fauna estrictament protegides que afecten cada espai —a l'Alta Garrotxa, 7 espècies de flora i 3 de fauna— i estableix la protecció especial més adequada que hi pot correspondre en el futur.

En aquest cas s'apliquen a l'Alta Garrotxa les figures del parc natural i de les reserves naturals. Sorpren la manca de previsió dels «paratges naturals d'interès nacional», figura ben adequada per a alguns paratges de la zona.

Davant la possibilitat legal de poder redactar normes especials de protecció dels espais catalogats mentre no es disposi del corresponent pla especial, i atesa la necessitat urgent d'una regulació per a l'Alta Garrotxa, el Consell de Protecció de la Natura, mitjançant una moció d'1 de juliol de 1993, i el mateix Parlament de Catalunya, amb la resolució de desembre del mateix any, varen instar la formulació urgent per a l'Alta Garrotxa d'unes normes especials de protecció. Aquestes normes, aprovades inicialment el 26 de maig de 1994 pel Departament de Medi Ambient, foren aprovades pel Govern de la Generalitat el 15 de gener de 1996.

Però una de les seves previsions, la constitució d'una comissió de seguiment, no es traduí en una primera reunió fins a l'abril de 1997. Quant al Pla especial de l'Alta Garrotxa, que havia d'entrar en vigor abans d'acabar aquell any, fins avui l'únic que es pot dir és que no ha estat una prioritat del departament competent.

Ultimament, davant la situació d'abandó del territori i d'ineficiència de l'esmentada comissió de seguiment, onze ajuntaments de l'Alta Garrotxa han constituït un consorci, com a instrument bàsic per gestionar el territori. És tot un repte i alhora una esperança

per a l'Alta Garrotxa; però perquè el consorci s'adeqüi a les necessitats de l'espai hauria d'obrir-se a altres entitats i col·lectius, ja que si no esdevindrà una simple mancomunitat de serveis.

Finalment, estimem que els variats i valuosos valors naturals, monumentals i paisatgístics de l'Alta Garrotxa només poden ser protegits realment i definitiva per una llei del Parlament de Catalunya, com es feu amb el cap de Creus, i sempre que es disposi d'un pla especial de protecció que reguli adequadament el territori.

Lluís Paluzie i Mir és el president del Consell de Protecció de la Natura.

ORGANITZEN:

Institut Català d'Història Natural
ICHN
 Institut Català d'Història Natural

Consorci de l'Alta Garrotxa

Universitat de Girona
 Càtedra de Geografia i Pensament Territorial

Programa de les Jornades de Reflexió

Estratègies per al futur de l'Alta Garrotxa

L'octubre de 2000 van tenir lloc les Jornades de Reflexió: Estratègies per al Futur de l'Alta Garrotxa, on es va insistir en la necessitat de gestionar i protegir els valors naturals i culturals de l'Alta Garrotxa.